

MOLDOVA

Silvestri", *Româniî în Istoria Universală III, Izvoare Straine Pentru Istoria Românilor*, Iași 1988, s. 61-69; *Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă*, Chisinau 1992; M. Maxim, *Târile Române și Inalta Poarta*, București 1993, tür.yer.; N. Beldiceanu, "La Moldavie ottomane à la fin du XVe siècle et au début du XVIe siècle", *REI*, XXXVII/2 (1969), s. 239-266; M. Tayyib Gökbiçgin, "La structure des relations turco-roumaines et des raisons de certains hüksüms, ferman, berat et ordres des sultans adressés aux princes de la Moldavie et de la Valachie aux XVIe et XVIIe siècles", *TTK Belleten*, XLII/168 (1978), s. 761-773; V. Panait, "Power Relationships in the Ottoman Empire. Sultans and the Tribute Paying Princes of Wallachia and Moldavia (16th-18th Centuries)", *RESEE*, XXXVII/1-2-XXXVIII/1-2 (1999-2000), s. 47-78; A. Decei, "Boğdan", *İA*, II, 697-705; O. Yüksel, "Moldavya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti", *TA*, XXIV, 301; H. İnalçık, "Boğdan", *EJ²* (Fr.), I, 1290-1291; "Moldavska Sovetska Socialističeska Republika (Moldavija)", *Kratka Bulgarska Enciklopedija*, Sofia 1966, III, 462-464; Abdülkadir Özcan, "Boğdan", *DİA*, VI, 269-271.

MIHAI MAXIM

MOLLA

(Ş)

Bazı İslâm toplumlarında tanınmış din âlimlerine veya belirli seviyede öğrenim görmüş kimselere verilen unvan.

Monla, munla ve mulla biçiminde de görülen kelimenin Arapça'da "efendi, sahip, âmir" mânasındaki **mevlâdan** geldiği kabul edilmektedir. Arapça'da "efendimiz" anlamındaki **mevlânânın** değişikliğe uğramasından ortaya çıktığı düşünülen ve daha eski bir kullanım olduğu sanılan **monla** (**munla**) kelimesindeki "n" harfi zamanla "l"ye dönüşmüştür. Molla unvanını alan kişinin bilgilye dolu olduğu kabul edilerek mollanın "doldurmak" anlamındaki **mel'** köküne dayandığı da ileri sürülmüşse de (Gıyâseddin, s. 87) bu ihtimal zayıf görülmektedir.

Tarih boyunca çeşitli İslâm toplumlarında görülen molla kelimesi günümüzde en çok İran'da kullanılmaktadır. İran'da halk dilinde yazı yazmayı bilmesede yazıyı okuyabilen kimselere molla denilmiştir. "Molla olmak ne kadar kolay, adam olmak ne kadar zordur" atasözü büyük ihtimalle bunu belirtmek için söylenmiştir (Dihhudâ, *Emşâl ü Hikem*, s. 1731). İran'da esas olarak bu unvan iyi bir tahsil kademesinden geçmiş, liyakat sahibi kimseler için kullanılmıştır. Safevîler devrinde Molla Sadrâ diye bilinen Sadreddin-i Şîrâzî, baba-oğul Molla Meclisî'ler gibi çok sayıda âlim ilmi bir şeref ve liyakat

ifade eden molla unvanı ile anılmıştır. Bu durum Kaçarlar döneminde de sürmüştür, kelime ulemâ arasında Molla Ali Kenî ve Molla Âgâ Derbendî'ye unvan olmuştur. Ahund Molla Kâzım Horasânî'de görüldüğü gibi başına bazan "ahund" kelimesi getirilmiştir. Bu kullanım şekli, belirtilen kişinin sahasındaki üstünlüğünü ve ilmi muhtevasının yüksekliğini göstermekteydi. Molla kelimesi XX. yüzyılda giderek itibarını kaybetmiştir. Günümüz İran'ında tamamen aşağılayıcı bir anlam kazanmış olup genellikle ilmüne güvenilmeyen veya -dine muhalif kimselerin dilinde yüksek dereceli de olsa herhangi bir din âlimi için kullanılmaktadır. Bu anlam kötüleşmesi, sadece okuma yazma öğretilen okullarda öğrencilere ilk bilgileri veren kişilere molla unvanının verilmesinden de kaynaklanmış olabilir. Buralarda kızlara öğreticilik yapan hanımlara "molla bacı" denildiği gibi "mollaya gitmek" ifadesi bu tarzdaki mektep derslerine katılma mânasına gelmektedir. Bu arada İran'da Zerdüşti ve yahudi cemaatlerinin de kendi din âlimlerinin isimlerinin başına molla unvanını koyduklarını belirtmek gerekir (Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXXIX, 1026).

Molla unvanı İran'da hiçbir zaman büyük şehirlerde görevli kadılar ve şeyhülislâmlık mevkiinde bulunanlar için kullanılmamıştır. Safevîler'in son dönemlerinde emsalinden üstün olduğu düşünülen ve kendilerine sarayda ikamet imtiyazı verilen âlim kişilere hükümdar tarafından tevcih edilen "mollabaşı" unvanı oldukça dikkat çekicidir. Mollabaşının, şahın ve prenslerin hocası olması ve belirli günlerdeki merasimlerde hükümdarın yanında yer alması dışında herhangi bir görevi tesbit edilememiştir. Safevî devrinin ilk mollabaşısı, İsfahan'da kurulan Medrese-i Çâr bâğ'ın idaresine getirilen Mîr Muhammed Bâkır Hâtunâbâdî'dir. Bu zat, ilk mollabaşı olma konusunda isim benzerliği ve Safevî sarayına yakınlığı dolayısıyla çok defa Muhammed Bâkır Meclisî ile karıştırılmaktadır (*Tadhkirat al-Mulûk*, s. 110-111). Daha sonra Molla Muhammed Hüseyin Tebrîzî ve Molla Za'ferân 1135 (1722) yılında İsfahan'ı ele geçiren Afgan idarecileri tarafından mollabaşı yapılmıştır. Safevî Devleti'ni ve kurumlarını yeniden sağlamlaştırmak amacıyla II. Tahmasb, Mirza Abdülhasan'ı mollabaşılık makamına getirdiyse de bu zat Safevî davasına bağlılığından dolayı 1736 yılında Nâdir Şah tarafından idam edilmiştir. Şiîlik ve Sünnîlik arasında barışı sağlamak ve dinî teşkilâtı buna göre yeniden kurmak isteyen

Nâdir Şah, mollabaşılık kurumunu sürdürüp politikasının baş propagandacısı olarak Molla Ali Ekber'i bu makama getirmiş, fakat Nâdir Şah'ın 1160 (1747) yılında ölümüyle bu teşebbüs sonuçsuz kalmış, mollabaşı da bir öncekinin âkibetine uğramıştır. Mollabaşı unvanı ve müessesesi bazı değişikliklerle Kaçarlar döneminde de devam etmiştir. Hânedanın kurucusu Âgâ Muhammed Han, devrin yüksek dereceli âlimleriyle ilişkilerini düzenlemek için Molla Muhammed Hüseyin Mâzenderânî'yi mollabaşı tayin etmiş, ardından Molla Muhammed Asgar, Feth Ali Şah tarafından mollabaşılığa getirilmiştir. Kaçar hükümdarları ve eyalet idarecisi prensler de nazârî olarak dinî konularda hocalık, uygulamada ise dalkavukluk görevini yapacak mollabaşılar görevlendirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önceki dönemde molla ismine bir ilmi unvan olarak yer verildiği ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin süfliliğinden ziyade ilmi özelliklerine atıfta bulunularak Molla-i Rûm şeklinde anıldığı bilinmektedir. Osmanlılar'da molla kelimesinin kullanılışı İran'dakinden daha farklı ve daha az karmaşık olmuştur. Bu unvan, genellikle müderrislikten sonraki mevleviyet pâyesine denilen dereceye ulaşan büyük âlimlerle Süleymaniye müderrislerinden mansıp olarak 300 akçelik kadılık mesleğine geçen, 300 akçeden yukarı mevleviyete tayin edilen birinci sınıf kadıllara verilirdi. İstanbul kadısına daha çok "İstanbul efendisi" denilmekle birlikte diğer vilâyetlerin kadıları için meselâ "Edirne mollası" veya "Mısır mollası" ifadeleri kullanılırdı. Osmanlı tarihinde Molla Fenârî, Molla Hüsrev, Molla Gürânî ve İzzet Molla gibi unvanı tayinle birleşip devam edenler oldukça azdır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilmiye sınıfında "zâdegân" diye anılan ulemâ nesli ortaya çıkınca "beşik ulemâsı" denilen grup türemiş ve bunlara "molla bey" unvanı verilerek diğerlerinden farklı sosyal bir sınıfa mensup oldukları belirtilmek istenmiştir. Babası molla unvanlı olan çocukların bu sınıfa girebilmesi için şeyhülislâmın muvafakati şart koşulmuşken molla unvanını taşımayan ilmiye mensubu vezirlerin ve memurların çocuklarına molla bey unvanının tevcihi padişahın iradesine bağlanmıştır. Osmanlılar'ın son dönemlerinden itibaren molla kelimesi sosyal anlamda değer kaybına uğramıştır. Bu sebeple medrese öğrencileri isimleriyle değil molla diye çağırılmaya başlamış, ayrıca kadınlar arasın-

da Kur'an ve mevlid okuma gibi dinî hizmetleri yerine getiren hanımların isimlerinin sonuna bu kelime eklenmiştir. Molla son devirlerde Türkiye'de kılık kıyafeti ve zihniyetiyle geri kalmış, yeniliklere ayak uyduramamış muhafazakârlar için aşayıcı bir ifade olarak kullanılmaktadır.

Kazan ve Kırım - Tatar lehçelerinde molla kelimesi yüksek bir ilmî seviyeyi gösterirken (Radloff, IV, 2197) Orta Asya'da, kendisinden herhangi bir talepte bulunan önemli kişinin isminin başına bir nezaket ifadesi olarak getirilmektedir (*Farhangî Zabonî Tocikî*, I, 726; *Uzbek Tilining İzohli Lughati*, III, 478). Molla Kürtçe'de "melâ" şekline dönüşmüş olup az çok medrese tahsil görmüş olanları belirtir. Hindistan yarımadasındaki müslümanlar arasında toplumda saygınlık kazanmış din âlimleri için kullanılan "mal(a)vî" unvanı da molla ile aynı kökten gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Hüseyin-i Tebrîzî, *Burhân-ı Kâfî* (nşr. Muhammed Muîn), Tahran 1330 hş., IV, 2030; Gıyâseddin, *Gıyâşü'l-İlgât*, Tahran 1363 hş., s. 857; Radloff, *Versuch*, IV, 2197; *Farhangî Zabonî Tocikî*, Moskva 1969, I, 726; *Uzbek Tilining İzohli Lughati*, Moskva 1981, III, 478; *Tadhkirat al-Mulûk* (nşr. ve trc. V. Minorsky), Cambridge 1980, s. 11, 24, 41, 57, 110-111; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 157, 181, 265, 276-279; Hamid Algar, *Religion and State in Iran, 1785-1906: The Role of the Ulama in the Qajar Period*, Berkeley - Los Angeles 1969, s. 18-19; Dihhudâ, *Emsâl ü Hikem*, Tahran 1363 hş., s. 1731; a.m.f., *Lughatnâme*, Tahran 1330 hş., XXXIX, 1026; Said Amir Arjomand, "The Mujtahid of the Age and the Mullâ-Bashi: an Intermediate Stage in the Institutionalization of Religious Authority in Shi'ite Iran", *Authority and Political Culture in Shi'ism* (ed. Said Amir Arjomand), New York - Albany 1988, s. 80-97; a.m.f., "The Office of Mullâ-Bashi in Shi'ite Iran", *St. I*, LVII (1983), s. 135-146; M. İsmail Marcinkowski, *Mirza Râfîa's Dustur al-mulûk, a Manual of Later Safavid Administration*, Kuala Lumpur 2002, s. 72-73, 242-245; Pakalın, II, 549; J. Calmard, "Mollâ", *EI*² (İng.), VII, 221-225; Hamid Dabashi, "Mullah", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 177-178.

HAMİD ALGAR

MOLLA ABDÜLKERİM EFENDİ

(ö. 895/1489)

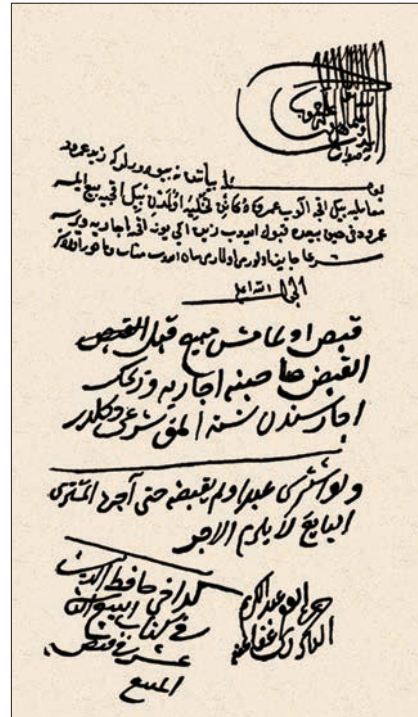
Osmanlı müftüsü.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Taşköprizâde onun Mahmud Paşa ve Molla Ayas'la beraber küçükken esir alındığını, onlarla birlikte II. Murad'ın adam-

larından Mehmed Ağa'nın himayesinde yetiştiğini belirtir. Mehmed Ağa bu üç çocuğu Edirne'ye getirmiş ve onlara bir hoca tayin edip eğitimlerini sağlamıştır (Mecdî, s. 176-177). Bazı araştırmalarda bu bilgiden hareketle Abdülkerim'in Sırp veya Hırvat asıllı olabileceği ihtimali üzerinde durulur (Danışmend, IV, 565). Âşık Çelebi, onun Dimetoka'da yetiştiğinden söz eder.

Taşköprizâde'ye göre Molla Abdülkerim medreseye devam ederek Ali et-Tüsî'den ve Sinân el-Acemî'den ders aldı, tahsilini tamamladıktan sonra bazı medreselerde müderrislik yaptı, İstanbul'un fethinin ardından Fâtiş Külliyesi inşa edilinceye kadar kiliseden çevrilen medreselerden birinde müderrisliğe getirildi ve daha sonra Sahn-ı Semân'a müderris oldu. Ardından Hocazâde Muslihuddin Efendi'den boşalan kazaskerliğe tayin edildi. Bu makama geliş ve ayrılış tarihleri erken dönem kaynaklarında belirtilmemekte, Kâtib Çelebi'nin *Takvîmü't-tevârih*'inden itibaren bazı eserlerde verilmektedir. Fâtiş Sultan Mehmed devri olaylarını etraf-ı şekilde anlatan Tursun Bey'in *Târih-i*

Molla Abdülkerim Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 338)

Ebülfeth'inde ve Kemalpaşazâde'nin *Tevârih-i Âli-Osmân*'ında onun bu görev ve tayinine dair bilgi bulunmamaktadır. Mecdî, Molla Abdülkerim'in kazaskerlikten azledildikten sonra Fahreddin-i Acemî'nin yerine 870'te (1465-66) müftülüğe getirildiğini ve II. Bayezid'in saltanatı sırasında vefat ettiğini yazarsa da bu görevinin ne kadar sürdüğü hakkında bilgi vermez. İsmail Hami Danışmend, "şeyhü-lislâmîliğe" tayinini kaynak göstermeden yanlış olarak 893 (1488) diye vermekte, 900'de (1495) ölünceye kadar bu makamda kaldığını belirtmektedir. Kaynakların tahlilini yapan R. C. Repp ise Fahreddin-i Acemî'nin ölümüne kadar (yaklaşık 873/1468-69) İstanbul veya Edirne müftülüğü yaptığını, daha sonra yerine geçen Molla Abdülkerim'in 878 (1473) yılına kadar bu görevi sürdürdüğünü tesbit etmiştir (*The Müfti of Istanbul*, s. 137). Bunun yanında pek çok kaynakta ölüm tarihi Receb 900 (Nisan 1495) şeklinde gösterilmekteyse de yine Repp, Ömer Lütfi Barkan'ın yayımladığı Edirne imaret ve dârülhadis bütçelerinde verilen resmî kayıtlara dayanarak onun Muharrem 895'te (Aralık 1489) vefat etmiş olabileceğini yazar. Molla Abdülkerim, Edirne'de Sultan Camii yakınında kendisinin yaptırdığı Mektephane avlusuna defnedilmiştir. Divan şairi Hayâlî-i Evvel onun oğludur. Mecdî, Molla Abdülkerim'in telifle uğraşmadığını, yalnız *et-Telvih*'e bir hâşiye yazdığını belirtir ve onun iki ayrı hâşiyesinden daha söz eder. Ayrıca Taşköprizâde'den naklen Mahmud Paşa'nın kendisine karşı olan muhabbetini dile getiren bir anekdota yer verir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 97-98, 155-156; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâib*, Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb, nr. 690, vr. 379^b-380^a; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 176-178; *Meşâ'irü's-şu'ara* (haz. Filiz Kılıç, doktora tezi, 1994), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 866; Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-aḥbâr*, II: *Fâtiş Sultan Mehmed Devri: 1451-1481* (haz. M. Hüdayî Şentürk), Ankara 2003, s. 195; Kâtib Çelebi, *Takvîmü't-tevârih*, İstanbul 1146, s. 186; *Devhatü'l-meşâiyih*, s. 12; *Sicill-i Osmânî*, III, 351; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 336-338; Danışmend, *Kronoloji*, IV, 565; R. C. Repp, *The Müfti of Istanbul: A Study in the Development of the Ottoman Learned Hierarchy*, London 1986, s. 137, 150-154; Ömer Lütfi Barkan, "Edirne ve Civarındaki Bazı İmaret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları", *TTK Belgeler*, I/1 (1964), s. 294, 316; U. Heyd, "Some Aspects of the Ottoman Fetva", *BSOAS*, XXXII (1969), s. 45-46.

MEHMET İPŞİRLİ